

Bombingen av Rjukan trolig intet uhell

105262

Den norske eksilregjeringen protesterte mot bombingen av Vemork som britiske myndigheter kalte "et beklagelig uhell." Men dokumenter Varden har fått fra arkivene til The Eighth Air Force antyder at britene uttalte seg mot bedre vitende.

Reaksjonene etter bombingen av Vemork, og spesielt av fabrikanleggene på Rjukan, var svært sterke. Etter en regjeringskonferanse 30. november 1943, overleverte utenriksminister Trygve Lie protestnoter til både amerikanerne og britene.

Amerikanerne svarte ordknapt, og gjentok at Vemork var et mål av høyeste prioritet. Men det britiske Foreign Office svarte mer inngående og sa at Vemork bare var et sekundært mål i forhold til Knaben og Kjeller. Derimot mener Olav Riste i sin bok "Londonregjeringa" fra 1979 at dette var en "ren bortforklaring" fra britenes side.

"Beklagelig uhell"

Men britene svarte i tillegg at bombingen av kvelstoffabrikken på Rjukan var et "beklagelig uhell." Riste mener at dette ikke er usannsynlig, og mange har delt denne oppfatningen siden. Derimot synes originaldokumenter fra det amerikanske flyvåpen, som Varden har skaffet kopier av, at angrepet mot fabrikkene på Rjukan var planlagt i forveien, om enn lavt prioritert.

Et tillegg til etterretningsrapporten brukt under briefing for flstyrken bombet Vemork (Intelligence annex to field order no. 99) viser uten tvil at hydrogenfabrikken ("vannstoff") på Vemork var utpekt som primært mål for Den 8. luftvåpnets 3. bombe-flydivisjon. Ledelsen visste hva som lagdes der og hvorfor det var viktig, selv om flyverne ikke fikk vite alle detaljene.

Sabotasje bedre egnet?

Mange mente under krigen at sabotasje var et bedre egnet kampfremiddel enn bombing.

Deler av hjemmefronten hevdet dette, og viste spesielt til de store sivile tap ved bombingene av Heroya og Rjukan.

Det britiske Special Operations Executive (SOE) synes også å ha delt denne oppfatningen. Men den norske militærinspektør i Stockholm, oberstløyntant Ole Berg, fikk meldinger om at stemningen blant befolkningen på Rjukan

SKAFFET DOKUMENTER: John S. Warner fra minnemuseet til den 390 bombeflygruppen i Tucson i Arizona skaffet Varden dokumenter om bombingen av Vemork og Rjukan for 50 år siden. For øvrig deltok verken Warner eller B-17 flyet i bakgrunnen i toktet over Rjukan.

Positivt fremhevet

Men også "the chemical works" (de kjemiske fabrikkene) på Rjukan var utpekt i flash report'en til flstyrken på angrepsdagen som et sekundært mål for fly fra den 2. bombedivisjonen hvis primært mål var Kjeller ved Oslo. Til sammenligning blir vannkraftverket og hydrogenfabrikken på Vemork omtalt i andre dokumenter som "hydro-electric plant" og "water electrolysis house."

Ikke en eneste en av rapportene etter angrepet antyder noe om at bombingen av fabrikanleggene på Rjukan skjedde ved en feiltagelse. Tvertimot, bombetreffene på

"the nitrate plant" på Rjukan blir positivt fremhevet.

Flash-report'en fra 16. november 1943 var til alt overmål stemplet av det britiske Royal Air Force samme dag. Alt tyder altså på at bombingen av fabrikanleggene på Rjukan ikke var noe uhell, og at den burde vært kjent også for de britiske myndighetene.

Men var nitrogenprodukter viktige krigsmål? Riste nevner selv i sin bok at de allierte hadde hatt sine tvil om betydningen av kvelstoffproduksjonen som mål. Men han legger til at man etter krigen kom over tyske dokumenter som tydet på at denne burde vært mye høyere prioritert sett i lys av tysk ammunisjonsproduksjon.

Den fremgangsmåte er den billigste, alle forhold tatt i betraktning." Også forsvarsjefen fikk brev fra Berg noen dager senere med noenlunde samme ordlyd.

Hjemmefronten var delt i sitt syn på spørsmålet bombing/sabotasje. Den eneste gangen den samlede ledelsen for den sivile og den militære hjemmefronten ga klare synspunkter om dette var i et fellesskriv til "utefronten." Der sa man at begge deler kunne aksepteres, men bare på et minimumsnivå. Fellesskrivet ble avsendt 15. november 1943 - dagen før bombetregnet over Rjukan.

IKKE UHELL: Originaldokumenter antyder sterkt at bombingen av fabrikanleggene på Rjukan var intet uhell. Her er tårnhuset i flammer 16. november 1943.

En flodbølge av sorg

"Fra det hav av sorg ute i verden kom en flodbølge inn blant våre fjell." Slik talte prost Hedem under en sørgehøytidelighet 29. november 1943 for åtte av de 20 omkomne fra Vemork-bombingen.

At hele lokalsamfunnet var i sorg etter flyangrepet viste oppmøtet under den første begravelsen for 10 av de omkomne. Den fant sted i Rjukan kirke den 24. november, og da kom det nesten 3.000 mennesker for å vise sin respekt. På alteret sto det 10 levende lys, ett for hver av de omkomne. Samtlige kister var smykket med blomster og hvilte på et underlag av norske flagg.

Under denne første begravelsen leste pastor Sesbø fra Davids 23. salme: "Om jeg enn skulde vandre i dødsskyggenes dal, så frykter jeg ikke for noe ondt..." De hadde sine drømmer og lengsler, og håp

om fremtiden som du og jeg. Så skjedde det, sa Sesbø.

Mirakuløst nok ble ingen fra Rjukan drept i bomberegnet bortsett fra en mann som da var borte fra byen på fjelltur. De fleste bombene falt over Vemork/Væer-området, og der ble 19 mennesker drept, blant disse 11 kvinner og to 12-år gamle gutter. Ti tilskadekomne ble ført til Rjukan sykehus. En døde ved ankomst, men bare tre ble liggende noe tid på sykehuset.

Hele 16 av de omkomne døde da tilfluktsrommet på Vemork, en frittstående bygning, ble truffet av en bombe. Ifølge Rjukan Dagblads rapportasje 17. november, var en Fru Stokkan på vei til tilfluktsrommet med sine to barn da angrepet startet, slik at hun vendte hjem igjen. Det reddet livet deres.

Hele 65 familier på tilsammen 170 mennesker mistet sine hus. Rundt 18 familier mistet absolutt alt de hadde av klær og innbo, og en hjelpekommité, der blant andre direktør Bjarne Nilssens kone var med, ble opprettet. Innsamlingslokaler ble etablert i 2.

SJOKKERT LOKALSAMFUNN: Rjukan Dagblad omtalte flyangrepet i flere artikler i dagene etterpå.

etasje på Rjukanhuset, og det kom inn både mat, klær og sko.

Norsk Hydro bidro med 500 kroner til begravelsen for hver av de omkomne, og ga også

50.000 kroner i pengestøtte til de skadelidte straks etter bombingen. Tinn herredsstyre bevilget like mye i støtte på sitt møte 30. november.